

Wprowadzenie

Tekst dr Marii Lilli Schwengrub, zachowany w postaci maszynopisu, przekazany nam przez prof. Janusza Małka, to jeden ze śladów socjologicznych badań prowadzonych w drugiej połowie lat czterdziestych minionego stulecia na Warmii i Mazurach. Podjął je zespół młodych socjologów i studentów starszych lat socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, którym kierował prof. Stanisław Ossowski. W zespole tym znalazła się studentka Maria Schwengrub, zainteresowana grupami religijnymi filiponów i mormonów oraz świadomością narodową ludności tubylczej. Usiłowała odpowiedzieć na pytanie, jak doszło do tego, że pruska ludność o polskim pochodzeniu, a wśród niej niejedyn bojownik o utrzymanie polskości na terenie Warmii i Mazur, opowiedziała się po stronie niemieckiej i po roku 1945 opuściła ziemię rodzinną?

W 1951 r. zdała egzamin magisterski po przedłożeniu pracy *Problem rozpadu grupy — Filipini*, napisanej na seminarium Stanisława Ossowskiego. Jej obszerny fragment zdołała opublikować w 1958 r. w piśmie „Euhumer” (*Filipini. Grupa staroobrzędowców w pow. Mrągowo, woj. olsztyńskie* nr 2, s. 64-70). Badania na Warmii i Mazurach postanowiła kontynuować po przemianach październikowych, które podjęła po 1957 r. Prowadziła je do roku 1963. Stały się one podstawą do przygotowania rozprawy doktorskiej. Obroniła ją w 1964 r. na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UAM (w Katedrze Etnografii) pod kierunkiem prof. Józefa Burszty. Doktorat zatytułowany *Zagadnienie polskiej świadomości narodowej u Warmiaków i Mazurów*, polecany do druku przez recenzentów, czołowych przedstawicieli polskiej etnografii i socjologii (profesorów Kazimierza Dobrowolskiego, Władysława Markiewicza i Marię Znamierowską-Prüfferową) nie oparł się krytyce cenzury! Wykazanie w pracy, że Polacy zamieszkujący Warmię i Mazury opuszczali rodzinny kraj, nie akceptując powojennej rzeczywistości ustrojowej, udaremniło opublikowanie pracy, której maszynopis spoczywa w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu UAM (sygn. 304.276.III).

Prace dr Marii Lili Szwegrub o Warmii i Mazurach

Niepublikowane

- Rumy. Studium socjologiczne oparte na podstawie własnych materiałów terenowych.* Warszawa 1957, 36, 400 s. [mps].
- Narastanie nowych więzi społecznych na terenie woj. olsztyńskiego. Opracowanie na podstawie własnych materiałów terenowych.* Olsztyn 1958, 49 s. [mps powielony przez Wydział Kultury w Olsztynie].
- Mormoni — sekta religijna w woj. olsztyńskim.* Warszawa 1959, 45 s. [mps powielony przez Polskie Towarzystwo Religioznawcze].
- Zagadnienie polskiej świadomości narodowej u Warmiaków i Mazurów. Studium oparte o materiały i obserwacje terenowe zebrane przez autorkę w czasie badań socjologicznych w latach 1947–1949, 1957–1960 i 1963 na terenie województwa olsztyńskiego.* s. 272+126 aneksy [mps w UAM].

Opublikowane

- „Podjęcie badań socjograficznych na Warmii i Mazurach”. *Przegląd Zachodni* 1958 nr 1, s. 176-179.
- „Filiponi. Grupa staroobrzędowców w pow. Mrągowo, woj. Olsztyńskie”. *Euhemer* 1958 nr 2, s. 64-70).
- „Mormoni w woj. olsztyńskim. Badania terenowe”. *Euhemer* 1962, nr 3, s. 62-69
- „Badania socjologiczne w województwie olsztyńskim”. [W:] *Stan i potrzeby nauk społecznych na Warmii i Mazurach.* Olsztyn 1966, s. 90- 104.
- „Religia jako czynnik więzi grupowej. (Z badań nad grupą filiponów w województwie olsztyńskim)”. *Roczniki Socjologii Wsi* 1968, t. 8, s. 153-170.

Inne

- Drozdowska Adrianna. „Badania terenowe Stanisława Ossowskiego”. [W:] *Spotkania z Ossowskim.* Red. Antoni Sułek. Warszawa 2020, s. 176-183.
- Małek Janusz. *Socjolog Lilli Maria Szwegrub-Judenko (1922–1996) i jej niepublikowana książka „Zagadnienie polskiej świadomości narodowej u Warmiaków i Mazurów”* (w druku).
- Winclawski Włodzimierz. „Lilli Maria Szwegrub (1922–1966)”. *Wies i Rolnictwo* 1997, nr 2, s. 204-208.

Włodzimierz Winclawski